

Latvijas kormūzikas ābele

Lūcija Garūta

Kristiāna Vaickovska

Jau bērnībā mēdzu grāmatas pēdējās lappuses izlasīt kā pirmās. Laika gaitā to esmu skaidrojusi ar lielāku interesi par cēloņiem nevis atrisinājumiem – esmu retrospektīvā izklāsta piekritēja, kas arī labi korelē ar interesi par mūzikas vēsturi.

Lai arī šī raksta pamatā ir pētījums par komponistes Lūcijas Garūtas (14.05.1902.–15.02.1977.) oriģinālajām *a cappella* kordziesmām, tomēr gribētu (tipiski sev) iesākt ar notikumiem, kas risinājušies īsi pirms raksta iesniegšanas. Proti, esmu priecīga un pateicīga par iespēju satikt Patriku Zvaigzni – komponistes vecākās māsas Olgas Krastiņas (1900–1984) mazmazdēlu, kas ir Garūtas fonda dibinātājas un vadītājas Dainas Pormales (1956–2020) dēls. Daina divdesmit gadus ar lielu entuziasmu pildīja Garūtai doto apsoliģumu rūpēties par īpašo ģimenes mantojumu, kā arī popularizēt komponistes mūziku gan Latvijā, gan ārpus tās. Cita starpā, Garūta ir vienīgā komponiste sieviete no Baltijas valstīm, kura iekļauta 1996. gadā izdotajā vācu mūzikas leksikonā (*Olivier, Antje; Braun, Sevgi. Komponistinnen aus 800 Jahren. Ein Lexikon zur Musikgeschichte der Frauen. Sequentia*) par pasaules komponistēm 800 gadu periodā.

Lūcija Garūta pie sava BMW stūres, 20. gadu beigās

PIE BMW STŪRES

Ar Patriku tikāmies Marijas ielas dzīvoklī, kur Garūta mitinājusies un strādājusi no 1940. gada līdz pat mūža izskaņai. Aizkustinoši, ka Dainas Pormales pārliecība komponistes istabu savulaik teju iekonservēt ir radījusi absolūtu brīnumu. Skaidrs, ka mūžīgi tas viss tur tā vienkārši nestāvēs, un tas uzplēš netaisnības rētu.

Paverot istabas durvis, redzam Garūtas slaveno *Steinway*, kuram blakus uz grīdas, kā tikko Garūtas novilkta, atstātas lakādas kurpītes. Patriks gan neuzņemas apstiprināt, ka tā tas tiešām ir, bet mūs abus šī doma aizrauj, tāpat kā fakts, ka Lūcija Garūta ir viena no pirmajām sievietēm Latvijā, kura ieguvusi autovadītājas tiesības. Turklāt viņai 20. gadu beigās ir piederējis BMW markas vieglais auto.

Istabā atrodas neskaitāmas kaudzītes ar izcilas kvalitātes ģimenes fotogrāfijām, vēstulēm, pastkartēm un apsveikuma kartītēm – daudzas no tām ar parakstu Lūcītis (tā Garūta dēvēta ģimenes un tuvu draugu lokā). Plauktos kārtojas mapītes ar studentu harmonijas eksāmenu uzdevumiem, pašas skicēm un partitūrām, bet no vienas avižrakstu izgriezumam mapītes izslīd krāsains glancēta papīra žurnāls ar kosmonautu Juriju Gagarinu uz vāka. Kā zina stāstīt Patriks, aizrautīgas sarunas par astronomiju, fiziku un tehniskajām zinātnēm ģimenes lokā bijušas

1. rindā no kreisās: Lūcija Garūta, tēvs Jānis Garūts, māsa Olga Krastiņa
2. rindā no kreisās: māsa Erna Reinvalde ar vīru Arvidu Reinvaldu un
meitu Lianu Reinvaldi, Olgas vīrs Roberts Krastiņš

diezgan biežas, jo komponistes māsas Olgas vīrs Roberts Krastiņš bijis autodidakts zinātnieks fizikā, un viņš mājās veicis nopietnus eksperimentus.

VELK SIRDĪ CAUR DVĒSELI

Lūcijas Garūtas atpazīstamākais darbs nešaubīgi ir kantāte “Dievs, Tava zeme deg”, kas iekļauta Latvijas kultūras kanonā starp divpadsmit nacionālajiem mūzikas pieminekļiem. Teju par leģendu tapis stāsts par kantātes pirmatskaņojumu, kas notika 1944. gada 15. martā Rīgas Vecajā Sv. Ģertrūdes baznīcā, tobrīd garām traucoties nacistu armijas tankiem. Bet kantātē ietvertā lūgšana “Mūsu Tēvs debesīs” kopš 1990. gada dziesmusvētkiem, kad tā pirmo reizi izskanēja kopkorī, kā stabila vērtība atradusi vietu teju katra kora repertuārā.

Spilgta ir arī Garūtas klaviermūzika, tostakt izcilais Klavierkoncerts, par kura vēstnesi, Dainas Pormales izvēlēts, tika uzrunāts pianists Reinis Zariņš. Rezultātā Latvijas nacionālā ierakstu nama SKANI paspārnē iznāca arī pirmais Garūtas autoralbums (2017), kurš joprojām turpina pārsteigt pasauli. Muzikologu vidū izskanējušas pat pārdomas, ka citos apstākļos Klavierkoncerts ierindotos starp pasaules novērtētākajiem šedevriem šajā žanrā.

Savukārt Lūcijas Garūtas draugs, dziedātājs Mariss Vētra 30. gados sajūsminājies, ka, nebūdamā kordziesmu komponiste, viņa atpazīstamību ieguvusi ar solodziesmām, arī vienkāršās mūzikas mīļotāju vidū “velkot sirdi caur dvēseli”. Lielu darbu komponistes kamerģitāras atskaņošanā un pētniecībā ieguldījusi pianiste Dzintra Erliha, aizstāvot arī promocijas darbu “Lūcijas Garūtas kamerģitāras: biogrāfiskais konteksts, stils un interpretācija” (2013, JVLMA).

Turpinot žanrisko uzskaitījumu, šķiet, pienācis laiks mainīt padomju laikos iesakņoto iespaidu par tukšumu par Garūtas *a cappella* kordziesmu plauktā.

GARŪTAS “GAISMAS PILS”

Lai arī lūgšanu “Mūsu Tēvs debesīs” nevar ierindot starp Garūtas *a cappella* kordziesmām, tomēr tas ir vienīgais piemērs šajā žanrā, kas izskanējis ne tikai Vispārējos latviešu dziesmu un deju svētkos, bet, visticamāk, pat pieredzējušiem kordziedātājiem, diriģentiem un mūzikas pētniekiem būs pirmais, kas ienāks prātā Garūtas *a cappella* kormūzikas kontekstā. Arī nozīmīgais latviešu kormūzikas krājums “Latviešu kordziesmas antoloģija”, kas hrestomātiski atspoguļo spilgtāko latviešu *a cappella* kordziesmas mantojumu, priekšstatu par Garūtas oriģinālajām *a cappella* kordziesmām papildina tikai nedaudz – ar dziesmu “Ābele” (Alfrēda Krūklja teksts) jauktajam korim.

Īpaši interesanti ir domāt par tiem komponistiem, kas daiļrades ceļu aizsākuši vēl brīvvalsts laikā un turpinājuši jau Padomju Latvijā. Tas uzskatāmi atklāj, kā politisko varu maiņa ietekmē mākslas procesus un darbus.

Lūcijas Garūtas, iespējams, pirmā oriģinālā *a cappella* kordziesma ir “Mums mūžam brīviem, latvi, būt” jauktajam korim, kas atkal jau, iespējams, pārlīkta no solodziesmas ar tādu pašu nosaukumu. Precīzi nav zināms sarakstīšanas gads, tomēr ticami, ka tas būtu līdz 1940. gada vasarai. Lūk, jau vairāki apgalvojumi ‘iespējams’ formā. Tas atklāj ainu, kādā patlaban atrodas pētniecība par Garūtas kormūziku – joprojām procesā.

Garūta ir minētās dziesmas teksta autore, un rakstnieces talantu komponiste vairākkārtīgi izmantojusi arī citās kordziesmās. Garūta gan ir norādījusi, ka viņai neesot bijis iepriekšējs nodoms rakstīt dziesmas ar savu tekstu, jo augstu vērtē dzejnieku darbu, tomēr reizēm skaņdarba mūzika un vārdi rodotos vienlaicīgi. Pēckara gados komponistei konsultācijas un palīdzību sniegusi dzejniece Mirdza Ķempe (1907–1974), kura esot smalkjūtīgi koriģējusi arī operas “Sidrabotais putns” otro redakciju un kantāti “Viņš lido!”, kā arī citus darbus. Tieša sadarbība notikusi kordziesmā “Miera balss” (1961) jauktajam korim, veidojot radošu tandēmu dziesmas teksta radīšanā.

“Mums mūžam brīviem, latvi, būt” rakstīta klasiskā latviešu kordziesmas tradīcijā – vienkāršā trijdaļu formā ar kontrastējošu vidusposmu imitāciju izklāstā, ar kulminējošu dramaturģiju, tomēr bez pārspilēta patosa. Neraugoties uz patriotisko tematiku, dziesmā atklājas komponistes iecietība, nepārvēršot dziesmu par tipiski muzikālu salūtu. Dziesmas tekstā ir rinda “Tev mūžam dzīvot, Latvija” no Viļa Plūdoņa dzejoļa. Varbūt tas ir simbolisks piemiņas žests dzejnieka nāves gadā, jo liela daļa Garūtas darbu ir ar veltījuma nozīmi. Bet varbūt komponisti iedvesmojusi Jāņa Mediņa kordziesma “Tev mūžam dzīvot, Latvija”, kas pasaulē nāca, iespējams, 1936. gadā?

“Mums mūžam brīviem, latvi, būt”, tāpat kā vēlāk rakstītajās Garūtas dziesmās, jūtams Jāzepa Vītola kordziesmas rokraksts caur balādisko izklāstu, veidojot kontrastējošas tēlu attiecības un īpašu stāstnieka lomu piešķirot kora basiem.

Šeit vietā pieminēt, ka Garūta beigusi Latvijas Konservatorijas profesora Vītola Kompozīcijas klasi (1924). Turklāt teju pusi mūža (no 1940. gada) komponiste Latvijas Valsts konservatorijā pasniedza kompozīciju un mūzikas teoriju. Pašas studiju laiks konservatorijā Garūtai palicis īpaši atmiņā tieši profesora Vītola dēļ, ar viņu sirsnīgas attiecības saglabājušās arī pēc studiju gadiem, turklāt dzīves laikā profesoram veltot vairākus opusus.

Iedziļināšanās un pat mēģinājums atdarināt Vītola rokrakstu novērojams balādes tipa kordziesmā “Tava Skaņu pils” (autore vārdi, oriģinālā versija vīru korim, vēlāk jauktajam korim), kas veltīta profesora simtgades piemiņai (1963). Dziesmā simboliski tiek izspēlētas metaforas: skaņu pils – gaismas pils (gan kā kordziesma, gan kā Latvijas Konservatorijas simbols).

“Tava Skaņu pils” ir poētiski autobiogrāfiska dziesma, kas koncentrēti vēsta par profesora Vītola svarīgākajām dzīves lappusēm un notikumiem. Dziesma rakstīta trijdaļu formā, kontrastējot pirmajam un otrajam posmam, ar kulminējošu un himnisku noslēguma posmu. Saturiski pirmais posms atklāj Vītola dramatisko un

personisko zaudējuma pusi: “No dzimtās zemes tālu negaisa viesuļi aiznesa Tevi”. Šeit naidnieks poētiski salīdzināts ar negaisa viesuļi un asiem vējiem.

Dziesmas dramaturģija virzīta ļoti apzināti, teju ik katram teikumam autore dod rakstura un tempa apzīmējumu. Šāds izteiksmīgi stāstošs izklāsts ir tipisks balādes tipa dziesmām un jo īpaši Vītola daiļradē. Pirmā posma izskaņa kora basiem nenoliedzami vedina uz Vītola balādi “Gaismas pils” izteiksmīgo basu gājienu “tur guļ mūsu tēvu dievi”. Savukārt dziesmas vidusposms ar Garūtas dotajiem rakstura apzīmējumiem “ļoti silti, sirsniņi, aizrautiņi” gan saturiski, gan muzikāli ir kontrastējošs. Jūsmīgi tiek apdziedātas “dzimtās zemes birzis, kalni un lejas” un, protams, “Skaņu pils” – Jāzepa Vītola laimīgās dienas. Dziesma noslēdzas kulminējoši un himniski: “Mūža darbs Tava Skaņu pils!”, jo vairāk apliecinot parāli ar Vītola balādi “Gaismas pils”.

DZIESMAS, KAS LĪDZI GĀJA

Garūtas oriģinālās *a cappella* kordziesmas dziesmusvētkos līdz šim nav skanējušas. Bez lūgšanas “Mūsu Tēvs debesīs” pa vienai reizei skanējusi vīru kora dziesma ar klavierpavadijumu “Jūra, plašā jūra” (1965. gada dziesmusvētkos) un kantāte “Pavasara vējos” (2018. gada dziesmusvētku vokālinstrumentālās mūzikas koncertā). Dziesmusvētki diezgan lielā mērā visos laikos bijusi komponistu un kordziesmu atpazīstamību veicinoša un rosinoša platforma. Lai arī padomju vara dziesmusvētku tradīciju neiznīcināja, tomēr būtiski mainīja komponistu situāciju kormūzikā.

Padomju Latvijā kordziesmai bija noteikti vēlamie muzikālās izteiksmes kritēriji, kas diezgan skaidri sliecās “uzvarošas dinamikas, možuma un mažora virzienā”, kā to precīzi rezumējis muzikologs Arnolds Klotiņš monogrāfijā par Latvijas mūziku pēckara staļinismā. Lūcija Garūta radošā mūža laikā piedzīvojusi, kā atzinība par kompozīcijas meistarību un ļoti atklātu emocionalitāti pārtop par padomju varas kritizētu individuālismu un pesimismu, kas ved uz

purvu” (tā vijolnieks un mūzikas funkcionārs Pēteris Smilga pirmā komponistu plēnuma kontekstā 1946. gadā komentējis Lūcijas Garūtas mūziku).

Lai arī Garūtas kormūzika padomju dziesmusvētku kontekstā tika ignorēta, tomēr latviešu dziesmusvētku tradīciju Garūta ir turējusi godā, apliecinot to arī ar jauktā kora darbu “Dziesmu diena” (autore teksts). Tā veltīta XIII Vispārējiem latviešu dziesmusvētkiem, kas bija Padomju Latvijas IV svētki (1960. gads). Iespējams šie svētki daudzus kordirigentus un dziedātājus emocionāli satricināja ar to, ka no repertuāra tika izņemta Jāzepa Vītola “Gaismas pils”, kas līdz tam nepārtraukti visos svētkos tika iekļauta kopš 1910. gada, un arī Emiļa Melngaiļa “Jāņuvakars” tika svītrots no repertuāra. Zīmīgas un noskaņojumu raksturojošas ir Garūtas “Dziesmu dienas” rindas: “Cauri gariem sāpju gadiem dziesmās sevi pasargāji, sirdī nesot saules ilgās, saules dziesmas skandināji”.

Dziesmas muzikālā valoda neatbilst tā laika izpratnei par dziesmusvētku jaundarbu, komponistes izvēlētā estētika ir pretrunā ar to. Garūtas mūzikai raksturīgas īpašas harmonijas, ko visupirms veido skaņkārtiskā krāsa – it kā mažora skaņkārtā, tomēr minorīga, tā veidojas caur izteiktu plagalitāti, tāpat bieži sastopam akordu pārstātijumus bez izteiktas melodiskās līnijas. Kopumā sarežģīta harmoniskā valoda, biežas alterācijas, salikts divdaļīgais metrs, kas piešķir mūzikai netveramu lidojumu, – šie visi ir ne vien estētiski, bet arī tehniski grūti izpildāmi priekšnoteikumi, lai dziesma būtu piemērota kopkorim.

Lūcijai Garūtai ‘dziesma’ kā tēls veido atsevišķu tematisko grupu. Tapuši vairāki šādas tematikas skaņdarbi korim *a cappella*: “Dziesmiņas gaitas” jauktajam korim (Rainis, 1961), “Dziesmai” vīru korim (autore teksts, 1965), “Dziesma, cilvēka dziesma” jauktajam korim (autore teksts, sarakstīšanas gads nav zināms).

“Man dziesmiņa līdz nāca” vīru korim (autore teksts, 1965) veltīta komponista Jēkaba Mediņa (1885–1971) 80 gadu jubilejai un 60 darba gadu atcerei. Trīs atkārtotu strofu dziesma, kura starp citām izceļas ar pentatonikas skaņkārtu, turklāt dziesmas tonalitāte ir komponistes iemīļotais dodīezmažors, kas nozīmē melno taustiņu rindu. Daloties ar bērības atmiņām, komponiste tieši melno taustiņu rindu min kā nozīmīgu impulsu interesei par kompozīciju. Pentatonikas klātbūtne Garūtas mūzikā visdrīzāk ir arī iemesls, kādēļ, piemēram, Japānā ir pastiprināta interese par komponistes daiļradi. Latviešu mūzikā šī skaņkārtiskā krāsa gan vairāk met tiltu uz tautasmūzikas mantojumu, ko Garūta arī ļoti apzināti ir cildinājusi savā daiļradē.

ARĪ MAŠĪNAI IR SAVA IZTEIKSME, TIK VAJAG VIŅU SAJUST

1960. gadā tapušas trīs dziesmas ar padomju tematiku: “Tērauda pērkons” (Andra Vējāna teksts), “Pavasara lietu” (Indras Mežnoras teksts) un “Mūsu lepnums ir darbs” (autore teksts). Tematiski šīs trīs dziesmas vieno darba tikuma apdziedāšana, bet atšķirīga ir mūzikas valoda un estētika.

“Mūsu lepnums ir darbs” – dziesma vīru korim ar padomju ideoloģijai tikamu saturu par strādnieku šķiras apmierinātību būt noderīgiem kopējam labumam. Caur tipiski maršējošu un uzvarošu raksturu darbs tuvinās t. s. masu dziesmas estētikai, bet, neskatoties uz to, saglabājas komponistei raksturīgā harmoniskā valoda.

Citu darbu salīdzinājumā izceļas vīru kora dziesma “Tērauda pērkons”. Apjomā nelielā dziesma, kas rakstīta variētā strofu formā, ir ar šķietami klaji padomisku saturu par vienu no kolhoza darba dzīves varenākajiem rikiem – traktoru. Grūti spriest, kas Garūtu iedvesmojis izvēlēties tieši šo 1950. gadā pirmpublicēto Andra Vējāna dzejoli: “Rīts. Traktori kā tēraudpērkons runā, | Un zibens spožums lemesnīcās zvīl. | Trīs vecā zeme kāpurķēžu dunā | Kā jauna sirds, ja kādu dziļi mīl”

Saprotams, ka laikmeta konteksts liek kritiski vērtēt šādas tematikas skaņdarbus. Tomēr nevajadzētu izdarīt pārsteidzīgus secinājumus, ierindojošot šo dziesmu tikai pie padomju sasniegumu

Lūcijas Garūtas ģipša krūšutēls, tēlniece Baiba Pormale

vai darba tikuma propagandas darbiem. Visdrīzāk komponistes primārā ideja ir bijusi saistīta ar aizrautīgo interesi par tehniku. Īpaša loma Garūtas daiļradē bija arī kosmonautikas sasniegumiem, un interesei par kosmosu aizsākumi meklējami jau bērnībā, kad meitenei bijusi nepārvarama vēlme burtiski pacelties spārnos. Kā stāsta Garūtas radnieki, viens no mazās Lūcijas mēģinājumiem pacelties spārnos, lecot no skapjaugšas, beidzies ar muguras traumām uz mūžu. Sapnis par lidošanu (spārnos, ar lidmašīnu vai raķeti) bijis līdzās visu viņas radošo mūžu.

Savukārt automašīna kā cilvēces sasniegums ārpus ideoloģijas uzslāņojumiem bija viena no Garūtas lielajām tēmām mūzikā. Studiju gados komponiste pirmo reizi dzirdējusi Artūra Onegēra opusu *Pacific 231*, kur ilustratīvā veidā atainota lokomotīves darbība. Tas jauno komponisti esot tik ļoti iedvesmojis, ka viņa bijusi gatava savu viedokli aizstāvēt arī publiski: "Arī mašīnai ir sava izteiksme, tik vajag viņu sajūst. Šī mašīnas nevaldāmā trauksme – vai tā nevar rast atbalsi cilvēka dvēselē, vai tā nevar mūs ne drusku sajūsmināt? Honegers ir izjutis mašīnu un gribējis šo pārdzīvojumu dot citiem. Mašīnas imitācija arī viņam ir tik līdzeklis, ne mērķis. Ritenišu un skrūvīšu imitācija viņam vajadzīga, lai radītu mašīnas dzelžaino ritmu. Šis vienmērīgais, nežēlīgais ritms ir tas, kas mums liek sajūst, ka šī mašīna nepazīst šķēršļu un nemitīgi traucas tālē..." ("Pārdomas sakarā ar Honēgera *Pacific*" Latvijas Skaņražu kopas izdevumā "Mūzika" 1925. gada marta laidienā).

Garūta precīzi formulējusi Onegēra rakstības paņēmienus, īpaši izceļot ritmu, un, šķiet, šis rakstības stils bija iedzīvojis komponistes apziņā, līdz tika realizēts pašas spēkiem. "1960. gadā izdzirdu vīru kora balsis dzelžainā ritmikā [raksta autores pasvītrojums] skanām A. Vējāna izteiksmīgos vārdus "Tērauda pērkonis," teikts Lūcijas Garūtas rakstā "Dzīve un jaunrade", kas par godu komponistes piemiņai viņas 85. dzimšanas dienā publicēts 1985. gada 15. maija "Literatūras un Mākslas" laidienā.

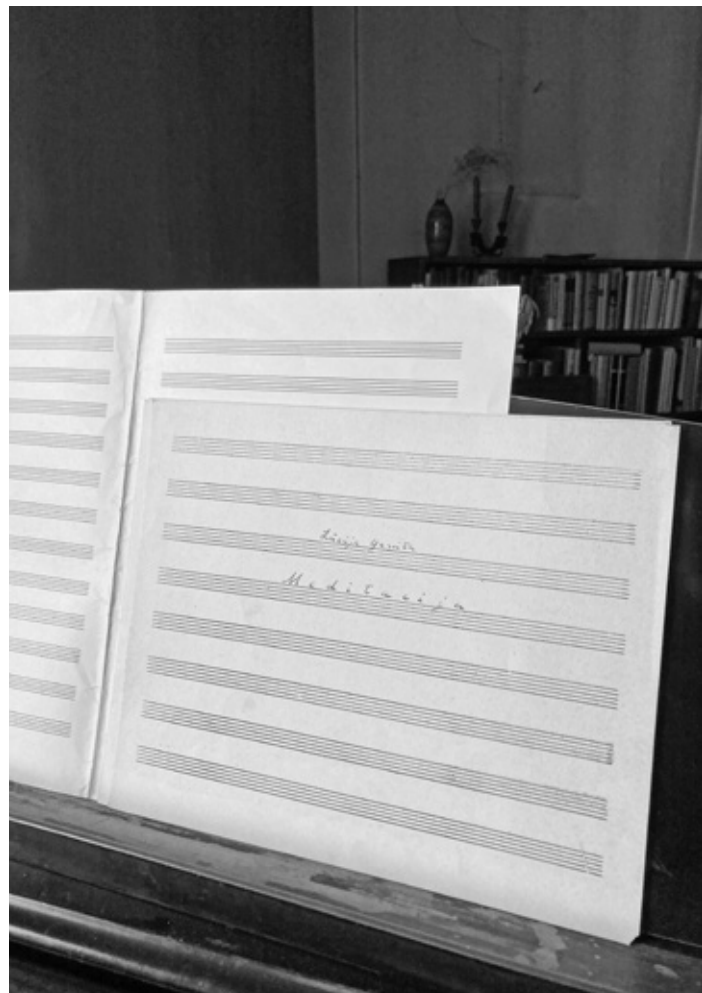
Traktora tēma ir izspēlēta vairāku padomju laika komponistu daiļradē, bet bieži vien tās ir asprātīgas un pat mazliet ķecerīgas, humora pilnas dziesmas, piemēram, Jāņa Ķepīša "Traktorista polka" (1947) solistam un klavierēm vai Marģera Zariņa kordziesma "Traktoristu valsis" no dziesmu cikla "Kolchoza dainas" (1952) jauktajam korim *a cappella*.

Raugoties Garūtas dziesmas "Tērauda pērkonis" partitūrā, nav ne mīņas no jokiem vai ironijas. Viens no efektīvākajiem paņēmieniem dziesmā ir ritma un lejupejošas mazas sekundas melodijas ostinato, komponistes minētais "dzelžainais" ritms ilustratīvi rada vīziju par neapstādināmu un spēkpilnu procesu, ko brīžiem pārtrauc dinamizēti nopūtu vai vaidu izsaučieni sieviešu kori. Veidojas baiss un neomulīga skaņu bilde, atklājot Garūtas mūzikā tumšāko krāsu paleti. Un ne tikai kormūzikas, bet visas daiļrades kontekstā šis darbs atklāj netipisku, mazāk zināmu Garūtas rokraksta šķautni.

DRŪP KLINTIS PAT MŪŽOS GAROS, BET ĀBELE ZIED

Jau konstatējām, ka "Latviešu kordziesmas antoloģijā" oriģināldziesmu sējumos Garūta pārstāvēta ar dziesmu jauktajam korim "Ābele" (1956, Alfrēda Krūkļa teksts). Šī dziesma lielā mērā atspoguļo Garūtas kordziesmu stilistisko esenci. Pirmkārt, tematikas izvēle caur dabas metaforām atklāj jūtīgu dzimtenes mīlestību. Reizē izskan arī kā aicinājums un pamudinājums izkopt dvēselisko spēku, kam ir pārlaicīga un garīga dimensija: "to spēku, kas nobriest liek. .. drūp klintis pat mūžos garos, bet ābele zied". Dziesmā nav konfliktu dramaturģijas, līdz ar to veidojas vienota noskaņa. Otrkārt, mūzikas valoda apkopo raksturīgākos Garūtas harmonijas elementus.

Neskatoties uz to, ka latviešu mūzikas vēsturē Garūta, kas arī studentu atmiņās iespieties ar lielu mīlestību un rūpēm, ieguvusi sirsnīgas, pamācošas, pašai dziedzīgas un visādi citādi gādīgas pasniedzējas tēlu, tomēr šis romantizētais priekšstats atspoguļo tikai vienu Garūtas personības šķautni. Komponistes rokraksts īpaši caur harmonisko valodu atklāj ļoti drosmīgu un spēcīgu, laikmetīgu un progresīvu, kā arī ar apbrīnojamu intelektu apveltītu personību, kurai piemīt gan cilvēciskums kā emocionāla izjūta par labo/slikto un pareizo/nepareizo, gan racionāls skats, kas izpaužas caur loģiskiem vispārinājumiem. Garūtas mūzikas harmonija spēj

Ar Žoržu Kruzā, 20. gadu 2. puse

apvienot šķietami pretējo. No vienas puses, tas ir augsts lidojums caur neatrisinātu akordu secībām, krāšņām, netercu struktūras septakordu un paralēlo trijskaņu rindām, izteiktu plagalitāti. Tomēr sarežģītās harmoniskās sistēmas veido labskanību un ievibrē dvēseles tālākās stīgas, atstājot saldsērīgu minorīgā mažora pēcgaršu. Komponiste radījusi iespaidu par sevi kā emocionāli jūtīgu, tomēr stipru personību, kas spējusi savas dzīves traģiskos mirkļus pārvērst lielā cilvēcīgā spēkā un mīlestībā pret darbu.

Latviešu mūzikas vēstures pirmskara gados Garūta daudzējādā ziņā bija jau aizpildījusi nozīmīgas lappuses. Viņa ir viena no pirmajām komponistēm sievietēm ar neparastu estētisko redzējumu, kas sakņojas dziļā mīlestībā pret latvisko, bet tajā pašā laikā tiecas pēc pasaulīgas elpas. Garūtai jau agrīnos studiju gados bijis sapnis par izglītību ārzemēs, īpaši viņu interesēja franču impresionistu mūzika. 1926. gadā jaunā mūziķe piepildīja sapni ne tikai par studijām, bet arī par koncertdzīves iepazīšanu Parīzē. Viņa mācījās gan pie pianista Alfrēda Korto, kurš īpaši pazīstams ar Šopēna klaviermūzikas interpretācijām, gan pie komponista Izidora Filipa. Instrumentāciju Garūta apguva pie komponista, diriģenta un mūzikas kritiķa Pola Leflema. Apmeklējot Parīzi otro reizi (1928), viņa turpināja kompozīcijas studijas *Ecole Normale de Musique* pie Pola Dikā, kurš bijis pedagogs vairākiem izciliem komponistiem, tajā skaitā, piemēram, Morisam Diriflē un Olivjē Mesiānam.

Protams, līdz ar okupāciju mainījās arī kultūrpolitikas nosaukums – padomju vara izteikti kontrolēja, virzīja visus mākslas procesus, attiecīgi Garūtas Rietumeiropā gūtajiem iespaidiem, visticamāk, bija jāpieklust. Pēckara noskaņojums gan latviskajā identitātē, gan okupācijas valdījumā bija vērsti uz masveidīgu spēku un patosu, kas acīmredzami disonēja ar Garūtas estētiskajiem ideāliem.

120

Mūzikas pētniecībā viens no mērķiem, analizējot komponista vai daiļradi noteiktos žanros, ir izveidot individualizētās mūzikas valodas raksturojumu. Atbildīgi, jo tas iesakņojas plašā cilvēku lokā reizēm vairākās paaudzēs. Diemžēl aktualitāte visbiežāk uzplaiksnī komponistu apaļo jubileju kontekstā, bet arī tad ne vienmēr publikas diskusijas rezultējas ar fundamentāliem pētījumiem – reizēm paliek tikai rakstiskas liecības par iecerēm.

Šis raksts tapis, domājot par Lūcijas Garūtas 120 gadu atceri, tomēr raksta autore pētnieciskajā laukā Garūtas kormūzika ir nozīmīgs un spilgts elements latviešu padomju laika oriģinālās *a cappella* kordziesmas mozaikā (raksta autore promocijas darbā aplūko latviešu oriģinālo *a cappella* kordziesmu no 1944. līdz 1964. gadam), turklāt tas joprojām ir aktīvā izpētes procesā, kad priekšā ir pētnieciskais darbs ar pirmavotiem jeb rokrakstiem.

Lūcijas Garūtas radošais mūžs aptver aptuveni pusgadsimtu. Joprojām liels izaicinājums mūzikas vēstures pētniecībā ir mantojums, kas radies Padomju Latvijā, īpaši kormūzikas žanros, jo te iesaistīts arī verbālais teksts. No 50. gadu otrās puses līdz 60. gadu otrajai pusei Garūta bija īpaši aktīva kormūzikas jomā – tapa liela daļa viņas kordziesmu. Caur kordziesmu Garūta mudinājusi apzināties katra cilvēka personīgo atbildību un spēku kopīgu mērķu labā. Komponistes *modus vivendi* pauž uzticīgu attieksmi, sekojot savai brīžiem nesaprastajai estētikai un mūzikas valodai, tā demonstrējot mākslinieciskās brīvības garu.

Lūcijai Garūtai bez oriģinālajām *a cappella* kordziesmām (aptuveni 40) ir arī tautasdziesmu apdares (ap 10), kā arī vairākas kordziesmas ar klavierpavadījumu. Plašs repertuārs ir bērnu korim – ap 30 oriģināldziesmu un ap 20 tautasdziesmu apdaru. Garūta ir septiņu kantāšu autore, un nozīmīga loma korim ir arī operā “Sidrabotais putns”, kas joprojām gaida pirmuzveduma reizi.

Par Lūcijas Garūtas dzīvi joprojām pieejama tikai viena monogrāfija – Silvijas Stumbres “Zvaigznes un zeme”, kas iznāca 1969. gadā. Pēc memoriālās istabas apmeklējuma apstiprinās, ka pati komponiste daudzus materiālus pati bija apkopojusi un nodevusi muzikoloģei, piedaloties grāmatas satura veidošanā. Tomēr, ņemot vērā padomju laika cenzūru un propagandu, nevaram lepoties ar ideoloģiski brīvu Garūtas dzīves apkopojumu, turklāt par pilnīgu to nevar saukt, jo Garūta savas zemes gaitas noslēdza vairākus gadus pēc monogrāfijas izdošanas.

JUBILĀCIJAS VIETĀ

‘Komponists’ ir starp tām profesijām, kas mūžības kontekstā iegūst tādu kā starpstāvokli. Vai arī var pretendēt uz diviem mūžības stāvokļiem vienlaicīgi: turpinot dzīvot mūžīgo zemes dzīvi mūzikā pat pēc aiziešanas mūžībā, kur visi reiz fiziski aiziet. Turklāt komponista 50, 150, 300 gadu jubilejas koncerti reizēm atšķiras tikai ar paša gaviļnieka klātbūtni vai neklātbūtni.

Ar māsu Ernu

Jubilejas reizēs mēdz izteikt nožēlu par neizdarīto un apņemties tomēr izdarīt. Šoreiz nedz par nožēlu, nedz par apņemšanos. Mūzikas vēsturnieki un atskaņotājmākslinieki ir privilēģēti piešķirt komponista mūžam jēgu un atzinību. Prieks, ka Lūcijas Garūtas mūžs un tā augļi turpina iedvesmot gan pavisam jaunus, gan pieredzējušos pianistus un vokālistus. Lūcijas Garūtas drosme un spēks iezēnē katrā no mums ikreiz, kad skan lūgšana “Mūsu Tēvs debesīs”. Ābele turpina ziedēt arī laikos, kad klintis drūp. ☺

Paldies Patrikam Zvaigzņem un profesorei Lolitai Fūrmanei par atbalstu šī raksta tapšanā!